

12. Триандис Г. К. Культура и социальное поведение /Триандис Г. К. – М. : Форум, 2007. – 384 с.
13. Тромпенаарс Ф. Национально–культурные различия в контексте глобального бизнеса / Тромпенаарс Ф. – Минск: Попурри, 2005. – 528 с.
14. Kluckhohn C. Culture: a Critical Review of Concepts and Difinitions /Kluckhohn C., Kroeber A.L. / Papers peabody Mus. – 1952. – № 47. – № 1. – P. 46–74.
15. Hofstede G. Culture's consequences /Hofstede G. // Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations. – London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, 2001. – P. 209–211.
16. Schwartz S. H. Universals in the structure and content of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries /Schwartz S. H. // In M.P.Zanna (Ed.) Advances in Experimental Social Psychology. – Orlando, FL: Academic. – 1992. – Vol. 25. – P. 1–65.

Доброєр Н.В.

УДК 008

ФЕНОМЕН ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ

***Анотація.** Стаття присвячена визначенню культурологічного змісту, специфіки, сутності глобалізації як феномена культури. Також розкриттю атрибутивних характеристик поняття «глобалізація», культурологічних аспектів в сучасних концепціях глобалізації.*

В роботі простежена історія становлення поняття «глобалізація» в культурологічному просторі, виділена концептуальна еволюція теорій глобалізації. Також продемонстровано процес глобалізації в процесах сучасній культурі. З трьох напрямів теорій глобалізації, було зроблено акцент на третьому – дискурс віртуалізації, та пояснено, як реалізується процес глобалізації у віртуальній реальності. Визначено механізми і форми впливу глобалізації на ціннісно–нормативні основи національних культур, на можливості культурної ідентифікації.

***Ключові слова:** глобалізація, віртуальність, культура.*

***Анотация.** Статья посвящена определению культурологического содержания, специфики, сущности глобализации как феномена культуры. Также раскрытию атрибутивных характеристик понятия «глобализация», культурологических аспектов в современных концепциях глобализации.*

В работе прослежена история становления понятия «глобализация» в культурологическом пространстве, выделена концептуальная эволюция теорий глобализации. Также продемонстрирован процесс глобализации в процессах современной культуры. С трех направлений теорий глобализации, был сделан акцент на третьем – дискурс виртуализации, и объяснено, как реализуется процесс глобализации в виртуальной реальности. Определены механизмы и формы влияния глобализации на ценностно–нормативные основы национальных культур, на возможности культурной идентификации.

***Ключевые слова:** глобализация, виртуальность, культура.*

***Summary.** This article is devoted to the definition of cultural content, specificity, essence of globalization as a phenomenon of culture. Also disclosed attributive characteristics of "globalization", cultural aspects in modern concepts of globalization.*

This paper examines the historical attitude of "globalization" in culturological space allocated conceptual evolution of theories of globalization. Also shown in the globalization process in modern culture. Of the three areas of theories of globalization, it focuses on the third – the discourse of virtualization and explains how globalization is realized in virtual reality. The mechanisms and forms of globalization on the value–normative foundations of national cultures, the possibility of cultural identification.

Theoretical and practical significance of the study determined expandable theoretical representation in culture–philosophy associated with problems of the dynamics of intercultural communication, globalization. Summary of findings and can be used for further study of the problem of global cultural space. The results can be used by historians, philosophers, sociologists, cultural studies, political scientists and other researchers engaged in reflection of cultural phenomenon.

***Keywords:** globalization, virtuality, and culture.*

Вступ. В даний час, незважаючи на триваючі колізії ідейно–політичні протистояння, економічне суперництво, геополітичні і військово–стратегічні зіткнення, все виразніше проглядає тенденція до наростання єдності людства в рамках всієї планети. Це пов'язано з необхідністю всесвітнього співробітництва з метою нейтралізації глобальних викликів, які загрожують виживанню людства як біологічного виду.

Початок ХХІ ст. являє собою переломний момент історії людства, і все більш явними стають такі аспекти його розвитку, які не вкладаються в сформовані уявлення про всесвітню історію, соціумі та цивілізації в цілому. Дослідники констатують перехід не просто на новий етап глобалізації і віртуалізації історичного розвитку, а в нове системне стан соціуму. Формуються принципово нові, відмінні від існуючих до сьогоднішнього дня і визнаються як загальних, істотні, необхідні та достатні характеристики соціальної еволюції в цілому.

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі ми стикаємося з безліччю проблем і суперечностей, основною причиною яких є глобалізація людської діяльності. Вона розглядається в різних галузях знання, як процес або явище, де виділяються економічна, політична і культурна складові. Однак, вона більше, ніж процес або явище, вона – нова всеохоплююча філософія світоустрою і мірофункціонування, дія якої позначається на розвитку окремих держав і всього світового співтовариства, зачіпає всі сфери людської діяльності. В сучасному світі проблематика глобалізації є однією з найбільш

обговорюваних. Велика кількість публікацій та підходів – свідчення практичної актуальності порушених питань, складності і різноманіття цього явища.

Глобалізація характеризується складною взаємодією власне культурного чинника і цивілізаційного розвитку, його суперечливим, складним впливом на прогрес суспільства. Ці тенденції характеризують різні грані прояву глобальних процесів у світовій культурі.

Однією з таких граней є взаємодія культур, де частіше всього одна з двох або декількох є домінуючою. Домінуюча (глобалізуюча) культура, використовуючи свою технологічну та інформаційну перевагу, нав'язує свої цінності, норми і стандарти іншим культурам. Це призводить до нівелювання національних особливостей, культурного «перекодування» життя багатьох країн і народів.

Актуальність також можливо розглянути з такої позиції:

Без пізнання історичного минулого неможливо осмислення сучасних процесів, оскільки історія є основою для самовизначення і усвідомлення ідентичності, як окремої особистості, так і будь-якої людської спільності.

В умовах глобалізації спостерігається небезпечно розмивання історії в різних жанрах, що призвело до падіння її значення як базису для гуманізації та гуманітаризації суспільства, що стає загрозливим в умовах глобалізації.

Історія надає можливість адекватно визначити роль кожного народу в історії і на цій підставі зберегти свої традиції, що особливо актуалізується у ситуації наростаючого глобалізаційного тиску, який виявляє себе, зокрема, як спроба універсалізації світового співтовариства.

Все це обумовлює гостру практичну актуальність даної теми.

Мета статті: визначити культурологічний зміст і специфіку глобалізації як феномена культури.

Аналіз робіт, присвячених глобалізації призводить до того, що існують взаємовиключні підходи до досліджуваного об'єкта. В них по-різному розставлені акценти на характеристиках, особливостях і специфіці глобалізаційного процесу, представлена його сутність.

Однак він повинен розглядатися з позиції багатьох дисциплін і підходів, це розкриває окремі сторони розглянутого процесу. Не претендуючи на вичерпний аналіз виділених підходів, можна їх систематизувати і виділити ті наявні в літературі напрацювання, які розкривають зміст і особливості сучасної глобалізації як соціокультурного процесу, так і допомагають визначити своє місце в його дослідженні.

З економічними процесами глобалізацію пов'язують Б. Рассел, А. І. Неклеса, Ю. В. Шишков, А. І. Уткін). Зокрема, А. Вебер, пов'язуючи економіку з політикою і ідеологією, наполягає на тому, що глобалізація, передусім – продукт технологічного розвитку; У. Бек розглядає культурну глобалізацію лише як резонансне явище, що супроводжує економічну активність. При певному розмаїтті цих поглядів однозначність її розгляду особливо характерна для представників економічних наук.

Д. Хелд пов'язує глобалізацію з політичними процесами, Е. В. Гірусон, А. Д. Урсул з екологічними, М. Кастельс, Дж. К'еза, Дж. Тапскотт з інформаційними.

Найбільш глибоко природа власне культурного аспекту глобалізації розкрита в працях Р. Робертсона, М. Файерстоуна, Б. Адамса, У. Ханнерза, які акцентували такі сторони глобалізації як амбівалентність, різноспрямованість векторів динаміки, гібридний характер взаємодії культур. Р. Робертсон, зокрема, розширив розуміння культурної глобалізації, розглянувши її не тільки в плані уніфікації, але й глокалізації культур.

Різнорізані оцінки культурних і цивілізаційних факторів, їх співвідношення в сучасному глобалізаційному процесі отримали своє відображення у працях Е. Дюркгейма, О. Шпенглера, А. Кребер, К. Клакхон, Н. Еліаса, А. Тойнбі, С. Хантінгтона, Е. Фромма, А. Фергюсона, Л. Февра, К. Ясперса та інших авторів.

Вплив факторів універсалізації, інформатизації на культурну динаміку сучасного суспільства добре показано в роботах Ж. Бодрійяра, Ю. Хабермаса, М. М. Постера, А. Р. Шольтен, Х. Ортега-і-Гасета, Ж.-Ф. Ліотара та ін.

Одна з важливих тем в глобалізаційній проблематики – втрата національної культурної ідентичності в результаті поширення глобальних тенденцій. Розглядаючи цю проблему, А. С. Панарін пов'язує загрозу руйнування національної культури зі зниженням ролі національної держави і втратою національної ідентичності, а І. Валлерстайн називає національну державу «йде моделлю сучасності».

Як впливає глобалізація на ціннісні підстави культур розкрито в роботах Г. Рормозер, Ж. Бодрійяра, Ж. Елльюль, В. Коллонтай, Є. Г. Яковлева, В. Н. Фурса. У виробленні нових ціннісних координат глобалізації значну роль зіграв критичний аналіз концептуальних підстав індустріалізму і постіндустріалізму, проведений такими різними за своїми поглядами мислителями середини ХХ століття як К. Ясперс, Х. Ортега-і-Гасет, А. Швейцер, Г. Маркузе та ряд інших.

Аспектам модернізації присвячені роботи У. Бека, А. Тоффлера, В. Межуєва, А. Панаріна, В. Корольова. Модернізація призводить до проблеми формірування майбутньої світової культури. Так, С. Хантінгтон говорить про «зіткнення цивілізацій», Ф. Фукуяма лякає «кінцем історії», М. Епштейн пише про народження «транскультури», Е. Тоффлер розробляє концепцію «кліп-культури», К. Гирц – «колажу». Таким чином, в рамках оптимістичного і песимістичного прогнозів, вибудовується цілий ряд сценаріїв: від хижого поглинання слабких культур сильнішими до затвердження моделі світової культури з однаково затребуваними, або замкнутими культурами. Для розуміння суті сучасної глобалізації важлива ідея внутрішньої подвійності, діалогічності культури, висловлена М. Бахтінім.

Діалог культур пов'язаний з вивченням проблеми взаємодії культур в мовному контексті. Різні підходи до цієї проблеми висвітлені в роботах В. Гумбольдта, В. Дільтея, Х. Гадамера, Д. Міда, Ф. Шляйермахера, Дж. Остіна, К.-О. Апеля, С. Степанова та ін.

Основний матеріал. Ключовим поняттям, яке характеризує процеси світового розвитку на рубежі ХХІ століття, стає глобалізація. Суть її полягає в досить швидкому розширенні і ускладненні взаємозв'язків і взаємозалежностей людей, держав. Це знаходить відображення в процесах планетарного інформаційного простору, світового ринку капіталів, товарів, робочої сили.

Під глобалізацією ми будемо розуміти вливання більшої частини людства в єдину систему фінансово-економічних, суспільно-політичних і культурних зв'язків на основі новітніх засобів телекомунікацій та інформаційних технологій.

Глобалізація пройшла три етапи: 1) класичний колоніалізм ХІХ – початку ХХ ст., Який призвів до закабалення розвиненими країнами Європи більшої частини інших народів, 2) боротьба за переділ колоній на початку ХХ ст.; 3) крах колоніалізму і створення двополосного світу після закінчення Другої світової війни, одним з полюсів якого був західний світ на чолі з США, а іншим – соціалістичний табір на чолі з СРСР.

На даний момент необхідне створення нового глобального порядку, і головне питання – як він буде побудований: з позиції сили чи з позиції сталого розвитку. Еволюція глобалізації на даний момент знаходиться в процесі. Скільки століть потрібно для об'єднання світу в єдину систему невідомо.

Теорії глобалізації з середини ХХ століття можна розділити на три напрями. Перший, де релевантні тенденції повинні представляти собою контрастний перехід, а не монотонний процес. Дихотомія «локальне / глобальне» перестає бути адекватним засобом аналізу. Другий, де іррелевантні теорії глобалізації тенденції повинні представляти собою монотонний процес, а не контрастний перехід. Еволюцію теорій глобалізації до моделей детериторіалізації і пост-глобалізації, побудованим з використанням розрізнення реального, матеріального і ефемерного, зображуваного, можна розглядати як симптоматичну тенденцію, обумовлену імперативом аналізу нових суспільних змін, на яких неможливо сфокусувати увагу, оперуючи дихотоміями «традиційне / сучасне» і «локальне / глобальне». Третій, який ми можемо спостерігати протягом останніх десятиліть ХХ в. Ці зміни стали настільки очевидні, що викликали новий дискурс змін – дискурс віртуалізації, в рамках якого розроблено вже ряд оригінальних теорій трансформації суспільства.

У 1990-х рр. одночасно з розробкою власне теорій віртуалізації намітилася тенденція використання розрізнення «реальне / віртуальне» в теоріях глобалізації (М. Уотерс, У. Бек, Р. Робертсон).

Сучасний, що виник в комп'ютерну епоху, зміст терміну «віртуальна реальність» має вузький і широкий зміст. У вузькому сенсі – це ті «штучні реальності», сконструйовані комп'ютерною програмою, в які поринає свідомість, це світ, в якому людина може ілюзорно існувати. У широкому сенсі «віртуальна реальність» – це образ світу, в якому живе людина, і в тому числі світ.

Створення віртуальних світів було властиве протягом століть (сни, міфи і т.д.). Тому створення сучасного віртуального світу (Інтернет) не є особливим винятком. Однак, треба зазначити, що віртуальна реальність не обмежується тільки створеним світом, але має безпосередній зв'язок з ціннісними основами культур. Однак вони можуть як розширювати ці цінності, так і руйнувати їх.

Ототожнювати поняття «віртуальна реальність» тільки з комп'ютерною технікою, маючи при цьому глибокий досвід дослідження віртуального в філософії, культурології, психології, а також дослідження у фізиці, педагогіці і інших областях було б не зовсім правильним. Слід підходити до цього поняття більш абстрактно, хоча з наявної часткою наукової розробленості. Віртуальна реальність – це артефакт сучасної культури, яка одна лише і могла породити і з'єднати досить суперечливі смисломісткі поняття "віртуальності" і "реальності" (Воронов А.І.). Актуально і дуже продуктивно розглядати поєднання цих двох понять в комп'ютерних технологіях. Однак слід пам'ятати, що технічна сторона віртуальної реальності не в змозі повноцінно відобразити весь спектр цього складного багатогранного явища.

Важливою характеристикою віртуальної культури є її мозаїчність, яка пов'язана з особливостями процесу пізнання, а також структурування та ціннісного відбору соціального досвіду життєдіяльності. Як наслідок інтенсивного впровадження комп'ютерних інформаційних технологій в повсякденну культуру, безперервного і безладного потоку інформації, поширюваного, головним чином, засобами масової комунікації, формується певний тип віртуальної культури, що поєднує в собі випадкові елементи культур різних народів та епох. Дані елементи осідають по певним статистичним законам у свідомості індивідів, утворюючи щось на зразок "сховища повідомлень". Таким чином, не відбувається ціннісного відбору і структурування соціального досвіду як у випадку спрямованого процесу пізнання, що реалізується за допомогою системи освіти. В цьому полягає основна відмінність віртуальної культури від культури в її традиційному розумінні в науці як ціннісно-відібраного і символіко-семіотичного організованого досвіду безлічі людей.

Перспективами подальшого дослідження може бути: більш детальне, розгорнуте дослідження феномену глобалізації в сучасній культурі. Теоретична і практична значимість дослідження визначається можливістю розширення теоретичного подання в області культурфілософії, пов'язаного з проблемами динаміки міжкультурної комунікації, глобалізації.

Джерела та література:

1. Астафьева О. Н., Годованец Ю. А. Сохранение культурных ценностей как предмет правового регулирования / О. Н. Астафьева, Ю. А. Годованец // Право и культура / Под общ. ред. Егорова В. К., Тихомирова Ю. А., Астафьевой О. Н. М.: Изд-во РАГС, 2009. – С. 309 – 343.

2. Воронов А. И. Философский анализ понятия “виртуальная реальность”/ А. И. Воронов. // Дис. . канд. филос. наук. – С–Пб.– 1999.– 214с.
3. Киричѣк П.Н. Информационная культура: алгоритмы прогресса и регресса / П. Н. Киричѣк // Теория и практика культуры: Альманах.– Вып.7 / Под общ.ред. О. Н. Астафьевой, П. Н. Киричѣка.– М.: Изд–во РАГС.– 2009. – С. 19–37.
4. Контиро М. Глобализация – это также культурный процесс / М. Контиро // Междунар. жизнь.– 2000.– №10.– С.27–31.
5. Межуев В. М. Ценности современности в контексте модернизации и глобализации/В.М. Межуев // Материалы семинара клуба ученых.– М.– 2001.–Вып. 10.– С.45–69.
6. Фезерстоун М., Лэш С. Глобализация, современность и пространственная социальная теории: Введение / М. Фезерстоун, С. Лэш // Глобальная современность.– Лондон: Издание М. Фезерстоун. Лондон.– 1995.– С.27–83.

Копієвська О.Р.

УДК 008

РЕФЛЕКСІЯ ЯК МЕТОД НАУКОВОГО ОСМИСЛЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Анотація. В статті на основі наукових підходів розглядається феномен рефлексії, розкривається її сутність, визначається її роль і значення в пізнанні. Характеризуються проблеми що виникають при використанні методології рефлексії, при виявленні природи основних культурних трансформаційних процесів.

Ключові слова: рефлексія, метод рефлексії, культура, культурні трансформаційні процеси.

Аннотация. В статье на основе научных подходов рассматривается феномен рефлексии, раскрывается ее сущность, определяется ее роль и значение в познании. Характеризуются проблемы возникающие при использовании методологии рефлексии, при выявлении природы основных культурных трансформационных процессов.

Ключевые слова: рефлексия, метод рефлексии, культура, культурные трансформационные процессы.

Summary. The present article determines the role and importance of reflection in the knowledge of the cultural worldview, man's self-knowledge, behavior and tastes on the basis of scientific society's research. The article also examines the basic scientific approaches to the phenomenon of reflection as method of cultural transformations understanding on the factual material. By raising questions, concerning understanding the problems associated with the transition period in culture, the author defines reflection of the historical path and characterizes the flow process that is happening in the society now.

Keywords: reflection, the reflection method, culture, cultural transformation processes.

Постановка проблеми. Культурні процеси, що відбувалися в певні культурно–історичні періоди, в різних країнах і з різною мірою інтенсивності супроводжувалися появою культурних трансформацій, які суттєво вплинули на формування нової картини світу.

Одним із основних методів пізнання культурної картини світу виступає рефлексія. Рефлексія розглядається як спосіб усвідомлення специфіки буття людини в сучасному світі, осмислення особливостей функціонування соціуму і перспективи розвитку цивілізації.

Рефлексія відрізняється від інших пізнавальних процесів тим, що її предмет перебуває в особливому ментальному просторі, в якому реконструюються значущі для суб'єкта культурні зв'язки і в якому він постає як особистість. Рефлексія важлива для розуміння життєво важливих процесів, в тому числі і культурних трансформацій. При вивченні певного об'єкту, ми не лише осмислюємо факти (явища) і інтерпретуємо важливі фрагменти, а через призму саморефлексії формуємо уявлення щодо власного місця в досліджуваній реальності.

Необхідність звернення до рефлексії як методу осмислення культурних трансформацій викликана сучасними негативними процесами в світі, що призводять до культурної деградації, а перед суспільством все частіше постають проблеми, які раніше видавалися фантастичними. Апокаліптичні тривожні нотки відчуються в дискусіях як науковців, так і політиків де обговорюються виклики і загрози, що постали перед людством і цивілізацією. Звернення до цієї теми також обумовлено кардинальними трансформаціями життєвого світу людини, екзистенціальним і соціальним дискомфортом, який вона відчуває незалежно від місця проживання.

Початок ХХІ століття визначається рядом соціокультурних проблем, які зумовлені перехідною епохою, що характеризується експансією інформаційно–комунікативних технологій в усі сфери суспільного буття та індивідуального життя людини, що в свою чергу призводить до руйнування усталених цінностей попередньої епохи; розпадом універсальної картини світу; появою есхатологічних і хіліастичних настроїв і переживань; маргіналізацією суспільства; кризою різних форм ідентичності; взаємодією культур і необхідністю діалогу між ними; виникненням сучасних напрямів та стилів в мистецтві. Однією з основних проблем є проблема формування нового, порівняно з попередньою епохою світосприйняття, світогляду.

Осмислення сутності перехідних епох належить до сфери зацікавленості вчених культурологів. У зв'язку з цим, саме глибинні трансформації культурного простору в сучасному глобалізованому світі вже досить давно стали об'єктом вивчення і гострих дискусій науковців (В.Г.Анікіной, В.А. Бажанова, Н.Б.Бурикіной, В.М. Розіна, В.М. Тумаларьяна, Д.Г. Трунова, Г.П.Щедровицького).